

„Európa kicsiben”

Beszélgetés Csáky Móriccal

Csáky Móric egyetemi tanulmányai keretében filozófiát, katolikus teológiát, egyháztörténetet, etnológiát, történelmet és zenetudományt hallgatott Salzburgban, Rómában, Párizsban és Bécsben. 1966-ban szerzett doktori fokozatot „Der Kulturkampf in Ungarn. Die kirchenpolitische Gesetzgebung der Jahre 1894/95” című értekezésével. Tanított a bécsi egyetemen (1967-1983), 1984-től pedig a grazi egyetem professzora. Tagja az Osztrák Tudományos Akadémiának. Alapító tagja s egy ideig elnöke a bécsi székhelyű Internationales Forschungszentrum der Kulturwissenschaften (IFK) intézetnek, részt vesz a strassburgi European Science Foundation társadalomtudományi állandó bizottsága, s még jónéhány más európai, illetve ausztriai tudományos szervezet munkájában. Számos kitüntetés (Leopold-Kunschak-Preis, 1968; Anton-Gindely-Preis, 1983; Széchenyi Ferenc állami díj, 1989; Prix Europe, 1994) tulajdonosa. Megjelent monográfiái: Der Kulturkampf in Ungarn. Die kirchenpolitische Gesetzgebung der Jahre 1894/95 (1967), Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studien zum Frühliberalismus in Ungarn (1981), Ideologie der Operette und Wiener Moderne (1996 – magyar fordításban előreláthatólag 1999-ben jelenik meg az Európa Kiadó gondozásában).

Kérem, ismertesse eddigi pályafutásának legfontosabb állomásait, meghatározó tanáregyenységeit!

A családban kapott indíttatásokat mindenképpen meg kell említenem: a család a Szepességben élt. Jómagam cseh állampolgárként születtem, azután a második világháború alatt „szlovák lettem”, a családban magyarul és németül beszélünk, a falusi lakossággal pedig szlovákul. Az iskolai képzésem is a többnyelvűség jegyében volt eltervezve: magyar nyelvű alapképzés, de már német nyelvű gimnázium. A gimnáziumot Salzburgban végeztem, majd filozófiát, teológiát tanultam Bécsben. Képzésem során három kiemelkedő tanáregyenységgel találkoztam: az egyikük Wilhelm Kempf Rómában tanító medievista, a második F. Engel-János, akinél disszertáltam, a harmadik pedig Heinrich Lutz.

Írásait igen erős elméleti irányultság jellemzi, visszatérően hivatkozik a posztmodern filozófia egyes alakjaira, például Jean-François Lyotard-ra, az Annales iskolára, illetve a kulturális antropológia néhány klasszikusára, mint például Clifford Geertzre. Önmagát kultúrtörténésznek („Kultúrhistoriker” – nem véletlen, hogy nem könnyű erre megfelelő magyar nyelvű szakterminust találni) nevezi. Ezen irányzatok milyen tekintetben hatottak Önre; hogyan körvonalazná saját történetírói „filozófiáját”?

A modern amerikai kultúrantropológiát, például Clifford Geertz munkásságát a történelemtudomány szempontjából nagyon fontosnak tartom. Ez az irányzat tulajdonképpen a nyelvi szemiotikából, Fernand de Saussure, Franz Boas és mások munkáiból indult ki, s a nyelvi szerkezetére vonatkozó kutatások eredményeit ültették át a kultúrák vizsgálatába, s a kultúrákat is egyfajta nyelvnek tekintették. Az én szemléletmódomra mindez erősen hatott: a kultúra ugyanis nemcsak az, amit magaskultúrának nevezünk, hanem a kultúra egy teljes kommunikációs rendszer, amely szimbólumokból és kódokból áll. A kódok szabad elemek, melyeket egy adott társadalom elsajátít, s melyekhez az egyes egyének, de a társadalom egésze is egy bizonyos meghatározott értelmet hozzárendel. Ha ezt a gondolatot a történelemre alkalmazzuk, akkor mindez azt jelenti, hogy a múltat mindig mint idegen kultúrát s nem mint a sajátunkat kell nézünk, s elemeit nem mint a mi kultúránkból ismert elemeket kell értel-

mezni, hanem meg kell találnunk azoknak abban a kultúrában való, eredeti jelentését. Claude Lévi-Strauss azt írja egy helyütt, hogy a történészek általában olyan történelmet írnak, mely jellemzőbb a történészekre, mint az általuk vizsgált korszakra. Nos, ezt a hibát kellene elkerülnünk. Persze ez mindig is feladata volt a történészeknek, csak az új elméletek ezt még inkább hangsúlyozzák. A kulturanropológiai elvekből levonható másik nagyon lényeges következtetés az, hogy mindig az egész kommunikációs szisztémát kell vizsgálni, nem csak a politikát. A politika motivációinak megértéséhez is szükséges a tágabb kulturális háttér ismerete; másrészt ha más szférákra is kiterjed figyelmünk, sokszor más tendenciák tűnnek fel, erősödnek fel, illetve gyengülnek, mint amit a politikai szféra vizsgálata sejtetne. A kultúra és a politika színterén egyaránt a harmónia és konfliktus elemei vannak egyidejűleg jelen, de nem feltétlenül ugyanazt a képet mutatja az egyik, illetve a másik vizsgálata ugyanarról a társadalomról. Harmadrészt pedig az is fontos felismerés, hogy minden múltbeli társadalom komplex kommunikációs rendszer, s azt kell vizsgálnunk, hogy a rendszer egyes elemei hogyan kommunikáltak egymással.

A posztmodern irányzattal kapcsolatban mindenekelőtt azon általános megállapítás igazságát kell hangsúlyoznom, miszerint minden egyéni vagy társadalmi identitástudathoz természetes módon, szervesen hozzátartozik a múlthoz való viszonyítás. A történelemmel való foglalkozás mindig is összefügg a saját identitáskereséssel. A posztmodern filozófia ehhez az általános igazsághoz új szempontot tesz hozzá. Lyotard és társai óvják a történészeket egy adott társadalomnak nagy, átfogó nemzeti ideológia ihlette leírásától és magyarázatától – ennek vége, figyelmeztetnek. Nem lehet a társadalmat mint egy zárt vallásos, homogén társadalmat elképzelni, s beleerőszakolni azt bármiféle elmélet keretei közé. Minden kultúra, így a nemzeti kultúra is különböző elemekből összetevődő valami, nem egységes, homogén egész. Olyan kódokból, elemekből áll össze, melyek más kultúrákban szintén jelen vannak, csak más konfigurációban. Különösen igaz ez napjainkban, hiszen a mai ember kommunikációban gazdag világa hatások sokaságának teszik ki az egyént és a kollektívumokat egyaránt.

Lyotard-on kívül fontos gondolkodónak tekintem még Jean Baudrillard-t, Jacques Derridát viszont nem tartom komoly filozófusnak. Véleményem szerint ő túlzásba viszi azt az elméletet, hogy az egyén és az egész társadalom pusztán alkotó összetevőkből épül fel, s mindent a végtelenségig relativizál, és lehetetlennek nyilvánít bármiféle értékelő gesztust. Márpedig értékelésre szükség van, még akkor is, ha az idővel változhat. Hiszen minden identitás alapja a reflexió és az értékelés. A történettudomány területén az amerikai Hayden White elméleti munkássága érdemel figyelmet, de külön kiemelném a posztmodern filozófiával egy időben kialakuló francia Nouvelle Histoire iskolát, név szerint például Marc Blochot, aki valójában elkezdte vizsgálni a mindennapok történelmét. Vagy említhetek néhány angol történészt is, például Peter Burke-t, aki az Annales iskola és az angol szociológia credményeit is felhasználta új szempontokat bevezető munkáiban.

Milyen történelmi problémák és kutatási tervek foglalkoztatják Önt jelenleg?

1994-ben a grazi Karl-Franzens Egyetem egy tíz évre szóló kutatási programot indított el, „Modernitás – Bécs és Közép-Európa 1900 körül” címmel. Ennek keretében két filozófiai, öt történelmi, három germanisztikai, egy zenetörténelmi és három művészettörténelmi alprogram kidolgozására került sor, amelynek egyikét én vezetem. Ennek jegyében folytatjuk Hermann Bahr naplóinak kiadását, másrészt egy „Pluralizmus-Reader”-t kívánunk összeállítani a Monarchia különböző térségeiből és kultúráiból származó szövegek segítségével. A múlt század második felében ugyanis az e térségben korábban meglévő nyelvi, kulturális, horizontális tagoltságot, sokféleséget a modernizáció vertikális tagolódási folyamatai tovább árnyalták, s a heterogenitást tovább erősítették. A modernizáció felerősítette a kulturális feszültségeket, hiszen az önmagában is egyfajta társadalmi bizonytalanságot, instabilitást hozott magával. A nacionalizmus eszméi az ennek nyomán kialakuló feszültségeket a nemzeti elkülönülés útján kívánták megoldani, ezt sugallta az akkori hivatalos politika is. Épp ezért

a történészek hajlamosak megfélekedzni arról, hogy léteztek másfajta koncepciók is, melyek a pluralitás elfogadásán alapultak, s így a kutatók maguk is elsősorban az ellentéteket hangsúlyozzák. A mi célunk ezzel szemben olyan szövegek összegyűjtése a 19. század második feléből, e század első két évtizedéből, melyek ezeket a másfajta koncepciókat élénk tárhatják. A kutatási programban főképp ausztriai kutatók vesznek részt, de van egy zágrábi munkatársunk is, s a programot a századfordulós Zágráb és Graz társadalmi-szellemi arculatának elemzése egészíti majd ki. A Readerben olyan magyar gondolkodók írásai kaphatnak helyet, mint például Eötvös József, Deák Ferenc, Mocsáry Lajos, de főképp a – Nemeskürti István által Kőszívű ember unokáinak nevezett – későbbi generáció tagjai, Jászi Oszkár vagy a kevésbé ismert Szabó Orest (A magyar oroszokról. Budapest, 1913.), aki egy Magyarország minden nemzetiségét bemutató sorozat megjelentetését indítványozta az első világháború előestéjén. Magyarország ezen a régióon belül olyan volt, mint egy mikrokozmosz – ahogy Csaplovics János azt a 19. század elején megfogalmazta, Magyarország Európa kicsiben –, ugyanazok a problémák jellemezték, mint a régió egészét. A programba természetesen belecépítjük más, kisebb „mikrokozmoszok”, például Szarajevó, Krakó, Graz kutatását is. Az összegyűjtött szövegeket a kulturanropológia szemszögéből feldolgozva, bevezetővel és kommentárokkal együtt fogjuk megjelentetni. Igen aktuális lehet napjainkban ez a program, hiszen a multikulturalitás, a mobilitás, a modernizáció és a társadalmi integráció napjaink globális problémája is – példa lehet erre akár az Egyesült Államok déli államainak spanyol és indián nyelvű, kultúrájú csoportjainak integrációs problémái, ezért lehet érdekes e századfordulós monarchiabeli példa. Másrészt pedig az is fontos tényező, hogy a nyelvi-etnikai pluralizmus kutatását Európa többi térségében némelyest elhanyagolták, pedig a nagyvárosokban az régóta létező jelenség. A tervbe vett európai unió egységesítő folyamata azonban a kultúra területére is hatást gyakorol majd, s ez a századfordulós Monarchia viszonyaira nagyon is emlékeztető konfliktusokat hívhat életre nemcsak a nemzeti államok egymás közötti viszonyában, hanem az azok keretein átnyúló régiók között is, gondolok itt Belgium flamand és francia területeire, vagy Tirol, Dél-Tirol és Bajorország példájára. Másfelől vannak bizonyos régióhagyományok, amelyek annak ellenére, hogy az érintett területeket a politikai államhatárok már huzamosabb ideje egymástól elválasztották, a mélybe szorítva, s a jelen politika megosztottságai által negligálva, de ma is léteznek a gazdaság vagy a kultúra tágabb szintjein, s ezek az európai unió folyamaton belül új erőre kaphatnak. Példaként említhetem az Alpok-Adria együttműködés gondolatát, ami tulajdonképpen a régi Illíria területeit köti egymáshoz, holott ez a fogalom a mai politikai nyelvben egyáltalán nem létezik. Az államok határai között nem lokalizálható ökológiai problémák egyre erőteljesebb jelentkezése szintén ezt a folyamatot fogja erősíteni. Mindez hosszabb távon a nemzetállami keretek fontosságának halványulásához fog vezetni, ami mindenképpen pozitív, s persze ez nem feltétlenül jelenti a nemzetállamok megszűntét. A nacionalista újjobboldali törekvések viszont nem efelé, hanem az elzárkózás felé mutatnak, s a történész kötelessége is lehet ennek veszélyeire felhívni a közönség figyelmét a kultúra területén.

E hosszú távú program mellett foglalkozom azzal a gondolattal, hogy valamikor majd megírom a közép-európai térség modern kori összefoglaló kultúrtörténetét. E munka kiinduló hipotézise az lenne, hogy a térségben a 18. századtól kifejlődő nemzeti kultúrák egyfajta speciális komplex kulturális szimbiózisban éltek. Ideális, tiszta nemzeti kultúrák a 19. században nem léteztek. Az itt tárgyalandó Közép-Európa fogalmát földrajzi tekintetben nem akarom határozottan rögzíteni: felfogásom szerint egyes szempontból tágabb, más szempontból viszont szűkebb terület számítható ide. Ha például a felvilágosodással foglalkozom, akkor tágabb lesz a tér, a jozefinizmus magyarázatánál például okvetlenül ki kell térnem Szászországra. Ha a barokkot vizsgálom, nem állhatok meg Magyarország vagy Ausztria határánál, hanem vissza kell nyúlni a spanyol és olasz változatig. Koncentrikus körökként lehet a kutatott témák által közrefogott területeket elképzelni. Az a fontos, hogy a kultúra rajzát ezeknek a kódoknak a speciális konfigurációja adja, s ez húzhatja meg a kulturális értelemben

vett Közép-Európa körvonalait. Kérdésként felmerülhet, hogy a korabeli német kultúrák ide-sorolhatók-e, hiszen igaz az, hogy a nyelv a kulturális identitásnak lényeges összetevője, azonban nem kizárólagos, s önmagában nem is elegendő eleme. A 18. századi berlini kultúra például nem német, hanem francia kultúra, II. Frigyes még nem tudott németül. Vagy ha a 18. század végén Magyarországon egy értelmiségi réteg németül beszélt is, az még egyáltalán nem jelentette azt, hogy elnémetesedtek. Ennek a Közép-Európának a magvát a Habsburg Birodalom alkotta, de az integrációs kezdemények története Csehország, Lengyelország, Magyarország között még a 14. századba is visszanyúlhat, szerepe volt ebben a török fenyegetésnek is. Az egyes kultúrák közötti kölcsönhatások, akkulturációs folyamatok mindig is intenzívek voltak, ez a kultúrák létezésének természetes velejárója, de az egyes kultúrákat persze továbbra is a hasonló és eltérő elemek egymástól eltérő konfigurációja jellemezte.

Munkáiban a magyar és az osztrák-német kulturális kölcsönhatások számos példájára világított rá, kezdve a magyar testőrökkel a monarchiabeli városi középrétegek közös közkedvelt műfajáig, az operettig, a magaskultúra elemeitől a közösen élvezett ételekig, kimutatva, hogy ez a kölcsönhatás mennyire áthatotta a kultúra mélyrétegeit. Milyen erős volt ez a kölcsönhatás a Monarchia nem osztrák-német nemzetei között?

Természetesen nem mutatható ki szoros egymásra hatás, intenzív kulturális csere a Monarchia valamennyi nemzetisége között, a kölcsönhatás főképp a városokban volt jellemző jelenség. De ettől függetlenül léteztek az összéjóra jellemző közös jegyek az egyes kultúrák alkotóelemei között, kezdve az ételreceptek egyes fogásaival egészen az irodalomig, de régió kívülről jövő elemek is színesíthették a képet. Ez a legnyilvánvalóbb formában a mindennapi élet terén ragadható meg és mutatható ki. A tipikus magyar falusi tornácos ház például a 17-18. században alakult ki, de credendően az olasz reneszánsz késői hatásának visszatükrözője. Vagy említhetem a tipikusnak tekintett pesti ételt, a sólettet, mely zsidó eredetű, de annak fogyasztása nem zárta ki a zsidók egyidejű szidását a sóletvacsora melletti társalgásban. Jól mutatja ez az utóbbi példa, hogy a kultúrák viszonya többszintű viszonyrendszer. S a történész feladata az, hogy a diskurzusok különböző szintjeit mind meglássa, feltárja és elemezze. Az effajta elemzés rávilágíthat arra, hogy maguk a nemzeti kultúrák is milyen sok ún. „idegen” elemet vettek fel és építettek magukba. A századfordulón, amikor a nemzetiségi élite viszonya teljesen kiegyenlített, s szinte szóba sem álltak egymással, a cseh polka, a lengyel mazurka a magyar csárdással egyetemben magától értetődően bécsi zenének számított, miközben a bécsi keringőt táncolták Magyarországon vagy Csehországban, s táncolják a mai napig is, akár a falusi összejövetelek alkalmával is; s persze a híres bécsi újévi koncert alkalmával a mazurka, a polka s így tovább mint bécsi, osztrák muzsika csendül fel. Természetesen ellentétes példa is elképzelhető: miközben a politika színterén harmónia uralkodik, a társadalmat megosztó konfliktusok alakulnak ki a mélyrétegekben. Tehát távolról sem arról van szó, hogy a politika „természetszerűleg” a konfliktusok, míg a kultúra a harmónia terepe lenne. S általában a politika eszköztára hajlamos arra, hogy a kultúra területén meglévő ellentéteket kihasználja, s egy más szintre emelje. Épp ezért nagyon ügyelni kell arra, hogy a pluralitásnak a hangsúlyozása ne váljon retrográd irányzatok segédeszközévé, s ne valamiféle visszamenőleges politikai legitimáció megalapozásaként tűnjön fel. Ebből adódik a következtetés, hogy ha a múlt egyéncinek, csoportjainak tudatát akarjuk rekonstruálni, nem szabad pusztán a politika szintjét vizsgálni, hanem több szinten kell a kutatásokat végeznünk.

Milyen típusú forrásokat és eszközöket kell a történésznek használnia e rekonstrukció elvégzése érdekében?

Nem csak a hagyományos politikátörténettel kell foglalkoznia, azzal is persze, hiszen az is a kultúra egy része. Egy meghatározott kutatási problémát kell azonosítania, s annak vizsgálatában nem csak saját kutatási ágának módszereit tekintetbe vennie. Divatos fogalom volt valamikor az interdiszciplinaritás. De az úgynevezett interdiszciplináris konferenciák például

gyakran teljes kudarcba fulladtak, mivel az egyes tudományágak képviselői „egymás mellett elbeszéltek”, s abból csak egy egyveleg keletkezett, de nem alakult ki közös kutatási irány; én inkább a transzdiszciplináris fogalmat szerettem használni. A források tekintetében egyrészt lehet a történetírás által eddig eléggé ki nem aknázott, új típusú forrásokat felkutatni, de lehet az eddigi forrásokat is új szempontok szerint, más szemmel feldolgozni. Egy politikai jelentés hátterében például a jelentésíró szűkebb és tágabb társadalmának kulturális tudata is körvonalazódik. Írásának nyelvezete, metaforakészlete is nagyon sokat elárulhat arról. S figyelembe kell vennünk azt is, hogy egy egyénen belül is több kulturális réteg, a magas kultúra – szubkultúra stb. elemei kapcsolódnak egybe. Gondoljunk csak saját magunkra: a nap huszonegy órájából mennyi időt töltünk azzal, hogy politikáról egyáltalán gondolkodunk vagy azzal foglalkozunk. Mondjuk, legfeljebb egy órát. A többi szférának ennek megfelelő súlyt kell adnunk a kutatásokban is. Ezzel a hagyományos források – amelyek persze szinte kizárólagosan a mindenkori elit szemléletét tükrözik – mögé is lehet nézni, klasszikus példája ennek Ginzburg munkássága, aki a boszorkánypercek anyagait egy egész világszemlélet rekonstrukciójára használta fel.

A források által történő rekonstrukció persze mindig többszintű, soha nem lehet teljesen precíz. A posztmodern elmélet szerint a történelmi kutatás által elérhető igazságok – kivéve egyes események megtörténének vagy meg nem történének konstatálását, ami azonban nem elegendő – soha nem lehetnek oly „biztosak”, ahogy azt annak idején a pozitívizmus gondolta. A történelem ugyanis bizonyos értelemben a lehetőségek rekonstrukciója, a történésnek minden lehetséges forrást számba kell vennie: tegyük fel, történt egy szerencsétlenség, s három tanú is beszámol róla. Azonban mindhárman másképpen. Az bizonyos, hogy az eset megtörtént, de ennek konstatálása nem elég. Miért történt, hogyan – ez érdekli a történészt, ez azonban nem állapítható meg teljes biztonsággal. A történésznek meg kell vizsgálnia valamennyi rendelkezésre álló forrást, mérlegelnie kell azokat, de egyiket sem zárhatja ki.

Bécs, 1997. szeptember

Az interjút készítette: Deák Ágnes

Csáky Móric

műveinek válogatott bibliográfiája

Monográfiák:

Der Kulturkampf in Ungarn. Die kirchenpolitische Gesetzgebung der Jahre 1894/95. Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie, 6. Graz-Wien-Köln, 1967.

Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studien zum Frühliberalismus in Ungarn. Veröffentlichung der Kommission für die Geschichte Österreichs, 10. Wien, 1981.

Ideologie der Operette und Wiener Moderne. Ein kulturhistorischer Essay zur österreichischen Identität. Wien-Köln-Weimar, 1996.

Szövegkiadás:

Hermann Bahr: Tagebücher – Skizzenbücher – Notizhefte. Bd. 1-3. Hrg. von Moritz Csáky. Wien-Köln-Weimar, 1994., 1996., 1997.

Tanulmányok:

Das Reisegehd des Johannes Freinademetz. Verbum, 1. Roma, 1959. 395-397.

Der Untertaneneid Arnold Janssens in der k.u.k. Gesandtschaft im Haag 1886. Verbum, 2. 1960. 425-428.

Die staatlichen Verhandlungen um die Gründung des Missionshauses St. Gabriel/Mödling. Unsere Heimat, 31. 1960. 113-126.

Staatliche Verhandlungen um die Gründung St. Gabriels. Verbum, 3. 292-294.

Die ungarische Wegtaufenverordnung von 1890. Ein Beitrag zur Geschichte des Kulturkampfes in Ungarn. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 16. 1963. 360-392.

Zur Diskussion um den Anthropos. Verbum, 6. 1964. 413-416.

Österreich und der Modernismus. Nach den Berichten des österreichischen Botschafters am Vatikan 1910/1922. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 17/18. 1964-1965. 322-336.

Die Katholische Kirche und der liberale Staat in Ungarn im 19. Jahrhundert. Ungarn-Jahrbuch, 5. 1973. 117-131.

Das österreichische Herrscherhaus, Napoleon und Ungarn. In: Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs. Hrg. von H. Fichtenau und E. Zöllner. Wien-Köln-Graz, 1974. 309-328.

Déchristianisation? Eine begriffsgeschichtliche Untersuchung. In: Formen der europäischen Aufklärung. Untersuchungen zur Situation von Christentum, Bildung und Wissenschaft im 18. Jahrhundert. Hrg. von F. Engel-Janosi – G. Klingenstein – H. Lutz. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit, 3. Wien, 1976. 13-19.

Populus, Patria, Natio. Zur Entwicklung des neuzeitlichen Nationsbegriffs. In: Bericht über den 13. Österreichischen Historikertag in Klagenfurt 1976. Veröffentlichung des Verbandes Österreichischer Geschichtsvereine, 21. Wien, 1977. 57-64.

Von der Ratio Educationis zur Educatio Nationalis. Die ungarische Bildungspolitik zur Zeit der Spätaufklärung und des Frühliberalismus. In: Bildung, Politik und Gesellschaft. Studien zur Geschichte des europäischen Bildungswesens vom 16. bis zum 20. Jahrhundert. Hrg. von G. Klingenstein – H. Lutz – G. Stourzh. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit, 5. Wien, 1978. 205-238.

Nation und Nationalstaat. Gedanken zur Genese des neuzeitlichen Nationsbegriffs. In: Die Volksgruppen in Österreich. Integratio, 11. Wien, 1979. 15-22.

Die Präsenz der ungarischen Literatur in Wien um 1800. In: Die österreichische Literatur. Ihr Profil an der Wende von 18. zum 19. Jahrhundert [1750-1830]. Hrg. von H. Zeman. Graz, 1979. 1. 475-489.

Faludi und die geistigen Strömungen seiner Zeit. Burgenländische Heimatblätter, 14. 1979. 149-156.

Az osztrák történetírás Thököly-képe. Műhely, 1979. 1. 90-97.

Humanistische Gelehrte am Hofe des Königs Matthias Corvinus. In: Regiomontanus-Studien. Hrg. von G. Hamann. Wien, 1980. 255-266.

Vom Josephinismus zur katholischen Romantik. Bemerkungen zu Franz Széchényis unbekannter Abhandlung 'Vom Zeitgeist'. Anzeigen der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 117. 1980. 70-86.

Wandlungen und Funktionen des ungarischen Adels im 18. Jahrhundert. In: Maria Theresia als Königin von Ungarn. Eisenstadt, 1980. 55-62.

Die ungarischen 'Malcontenten' und 'Kuruzen' – Soziale und ökonomische Aspekte ihrer Erhebungen. In: Revolutionäre Bewegungen in Österreich. Hrg. von E. Zöllner und H. Möcker. Wien, 1981. 77-92.

Die Bedeutung der deutschsprachigen Zeitschriften Ungarns für die österreichische Literatur des Vormärz. In: Die österreichische Literatur Ihr Profil im 19. Jahrhundert [1830-1880]. Hrg. von H. Zeman. Graz, 1982. 91-106.

Ungarn und die Länder der Habsburger im Zeitalter des Matthias Corvinus. In: Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn. Ausstellung Schloß Schallaburg, 1982. Wien, 1982. 39-47.

Matthias Corvinus oder: Der Traum der Humanisten von Mitteleuropa. Morgen, 6. 1982. 161-165.

Das Thököly-Bild in der österreichischen Historiographie. Österreichische Osthefte, 24. 1982. 407-418.

'Hungarus' oder 'Magyar'. Zwei Varianten des ungarischen Nationalbewußtseins zu Beginn des 19. Jahrhunderts. Annals. Sectio Historica, 22. 1982. 71-84.

Die Hungarus-Konzeption. Eine 'realpolitische' Variante zur magyarischen Nationalstaatsidee. In: Ungarn und Österreich unter Maria Theresia und Joseph II. Neue Aspekte im Verhältnis der beiden Länder. Hrg. von A.-M. Drabek und R. G. Plaschka. Wien, 1982. 223-237.

Karl V., Ungarn, die Türkenfrage und das Reich. In: Das Römisch-deutsche Reich im politischen System Karls V. Hrg. von H. Lutz. München, 1982. 223-237.

Der Stellenwert Wiens im Prozeß des kulturellen Austausches zwischen West- und Südosteuropa um 1800. In: Wegenetz europäischen Geistes. Wissenschaftszentren und geistige Wechselbeziehungen zwischen Mittel- und Südosteuropa vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg. Hrg. von R. G. Plaschka und K. H. Mack. Wien, 1983. 236-369.

Thököly Imre képe az osztrák történetírásban. In: A Thököly-felkelés és kora. Szerkesztette: Benczédi L. Budapest, 1983. 263-271.

Ideologie oder 'Realpolitik'? Varianten der europäischen Türkenpolitik im 16. und 17. Jahrhundert. Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 120. 1983. 176-195.

Matthias Corvinus, oder: Der Traum des Humanisten von Mitteleuropa. Morgen H. 23. 1982. 161-165.

Adel in Österreich. In: Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs. 1. Teil: Von der Revolution zur Gründerzeit 1848-1880. Ausstellung Schloß Grafenegg. Wien, 1984. 212-219.

Freisinn und Liberalismus in Österreich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In: Auf Gottes Spuren in Österreich. Religion und Kultur an Zeitenwenden. Hrg. von N. Leser. Wien, 1984. 186-199.

Die Römisch-katholische Kirche in Ungarn. In: Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Hrg. von A. Wandruszka – P. Urbanitsch. Bd. 4. Die Konfessionen. Wien, 1983. 248-331.

Märchenwelt und Wirklichkeit. Zur 'Ideologie' der Wiener Operette. Pannonia, 12. 1983. 3. sz. 11.

Die Einordnung Ungarns in das habsburgische Imperium. In: Prinz Eugen und das barocke Österreich. Hrg. von K. Gutkas. Salzburg-Wien, 1985. 151-158.

'Lobkowitz'. In: Neue Deutsche Biographie, 14. kötet, 1985. 728-736.

Kann ein Gelehrter des 16. Jahrhunderts noch aktuell sein? Der Wiener Humanist Johannes Sambucus. Pannonia, 14. 1986. 1. sz. 17.

Musik der Freiheit. Mozarts 'Figaro' nach zweihundert Jahren. Pannonia, 14. 1986. 4. sz. 9.

Die sozial-kulturelle Wechselwirkung in der Zeit des Wiener Fin de siècle. In: Wien um 1900. Hrg. von P. Berner – E. Brix – W. Mantl. Wien, 1986. 156-164.

Ellentmondások és kiegyenlítődések. Szabadgondolkodás és liberalizmus Ausztriában. Világosság, 27. 1986. 156-164.

Österreich und die Mitteleuropaidee. Europäische Rundschau, 1986. 2. sz. 99-107.

Die 'Sodalitas litteraria Danubiana': historische Realität oder poetische Fiktion des Conrad Celtis? In: Die österreichische Literatur. Ihr Profil von den Anfängen im Mittelalter bis ins 18. Jahrhundert. Graz, 1986. 739-758. Die Gesellschaft. In: Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs, 2. Teil 1880-1916: Glanz und Untergang. Ausstellung Schloß Grafenegg, Wien, 1987. 39-51.

- Johannes Mailáth. In: Neue Deutsche Biographie, 15. kötet, 1987. 706-707.
- Anmerkungen zu einer Geschichte Siebenbürgens. Europäische Rundschau, 1987. 4. sz. 141-147.
- La contribution des Lorrains à la formation de la culture autrichienne. In: Les Habsbourg et la Lorraine. Ed. J. P. Bled – E. Faucher – R. Taveneaux. Nancy, 1988. 129-137.
- L'Aufklärung et la conscience autrichienne. In: Unité et diversité de l'Empire des Habsbourg. Études sur le XVIIe siècle, vol. 15. Ed. R. Mortier – H. Hasquin. Bruxelles, 1988. 173-195.
- Aufklärung – Kirche – Benediktiner. In: Kunst und Mönchtum an der Wiege Österreichs. Ausstellungskatalog Seitenstetten. Wien, 1988. 477-480.
- Johann Batsányi. In: Literatur-Lexion, 1. kötet. Hrg. von W. Killz. München, 1988. 339.
- Aufklärung und Österreichbewußtsein. In: Festschrift Helmut Metzler-Andelberg. Graz, 1988. 153-160.
- 'Dies alles ist dein Heim ...'. Die Pluralität der mitteleuropäischen Region. Pannonia, 16. 1988. 4. sz. 3.
- Die Thematisierung des Christlichen in der europäischen Geschichte der Neuzeit. in: Die Einheit der Neuzeit. Hrg. von A. Kohler und G. Stourzh. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit, 15. Wien, 1988. 206-213.
- Gemeinsames historisches Gedächtnis. Versuch einer Komparatistik der österreichischen und ungarischen Vergangenheit. In: Ungarn und Österreich. Szenen einer Ehe. Ausstellungskatalog. Eisentadt, 1989. 7-21.
- Le Problème du pluralisme dans la région mitteleuropéenne. In: La Fénic de l'Autriche-Hongrie. État, société, culture. Ed. M. Molnár – A. Reszler. Paris, 1989. 19-29.
- Der wissenssoziologische Kontext der musikalischen Gedankenwelt Gustav Mahlers: Wien um 1900. In: Bruckner-Symposion. Bruckner, Liszt, Mahler und die Moderne. Internationales Brucknerfest, Linz, 1986. Linz, 1989. 39-47.
- Die historisch-literarischen Wechselbeziehungen zwischen Österreich und Ungarn an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert. In: A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Die ungarische Sprache und Kultur im Donauraum, Bd. 1: Beziehungen und Wechselwirkungen an der Wende vom 18. und 19. Jahrhundert. Hrg. von M. Csáky. Budapest-Wien, 1989. 17-26.
- Pluralitás a közép-európai régióban. Világosság, 30. 1989. 579-583.
- Franz Széchenyis und Friedrich Schlegels Schriften über den Zeitgeist. Ein Beitrag zur ideologie des Konservatismus und zu den österreichisch-russischen Beziehungen zu Beginn des 19. Jahrhunderts. In: Rußland und Österreich zur Zeit der Napoleonischen Kriege. Hrg. von A.-M. Drabek – W. Leitsch – R. G. Plaschka. Wien, 1989. 163-180.
- Die Pluralität als Kriterium der österreichischen Identität. Christliche Demokratie, 7. 1989. 373-380.
- Der Zerfall Österreichs mit seiner Geschichte. Die Lebenswelt des Joseph Roth. Limes, 1990. 13. sz. 9-14.

Donauregion Mitteleuropa. Die historischen Wurzeln einer kulturellen Übereinstimmung. In: Chancen für den Donaauraum. Hrg. von Ludwig – Bohatsch. Niederösterreich Drehscheibe Mitteleuropas, Wien, 1990. 19-24.

Kulturelles Gedächtnis und Literatur. Zum Gedenken an György Sebestyén. Laudatio auf György Sebestyén anlässlich der Verleihung des Peter-Rosegger-Preises 1989. Lichtungen. Zeitschrift für Literatur, Kunst und Zeitgeist, 11. 1990. 42. sz. 53-57.

Die Moderne. In: Die Wiener Moderne. Hrg. von E. Brix und P. Werkner. Wien-München, 1990. 24-40.

Pluralität. Beiträge zu einer Theorie der österreichischen Geschichte. In: Geschichtsforschung in Graz. Festschrift zum 125-Jahr-Jubiläum des Instituts für Geschichte der Karl-Franzens-Universität Graz. Hrg. von H. Ebner – H. Haselsteiner – I. Wiesflecker-Friedhuber. Graz, 1990. 19-28.

'Historisches Gedächtnis' und Identität. Geschichte und Gegenwart, 10. 1991. 2. sz. 131-144.

Ludwigs Enthauptung und Leopolds Krönung. Zum historischen Kontext (= Clemenza di Tito). In: Staatsoper – Wolfgang Amadeus Mozart – La Clemenza di Tito. Wien, 1991.

Divergenzen und Konvergenzen in der gesellschaftlichen Entwicklung des deutschen Kaiserreichs und der Habsburgermonarchie. Beiträge zu einer Podiumsdiskussion. In: Innere Staatsbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71-1914. Hrg. von H. Rumpler. Historikergespräch Österreich-Bundesrepublik Deutschland 1989. Wien-München, 1991. 235-238., 267-268.

Ein kultureller Code für Mitteleuropa; Un codice culturale per la Mitteleuropa; A Cultural Policy Code for the New Europa. In: Comuni radici storiche e socio-culturali nell'area Centro-Europa. Atti del Forum di intellettuali dei paesi della Pentagonale, Venezia 31 luglio-1 agosto 1990, Venezia, 1991. 14-18., 80-84., 130-134.

Historische Reflexionen über das Problem einer österreichischen Identität. In: Probleme der Geschichte Österreichs und ihrer Darstellung. Hrg. von H. Wolfram und W. Pohl. Wien, 1991. 29-47.

La Pluralité. Pour Contribuer à une théorie de l'histoire autrichienne. *Austriaca. Cahiers Universitaires d'Information sur l'Autriche*, 1991. 33. sz. 27-42.

Critères d'une auto-reconnaissance sous la Monarchie des Habsbourg. *Les Temps Modernes*, 48. 1992. május 154-170.

Nationale Vielfalt – kulturelle Übereinstimmung? Überlegungen zu einer mitteleuropäischen Identität. *Lichtungen*, 13. 1992. 50. sz. 106-113.

Kriterien einer mitteleuropäischen Identität. Ungarn und Europa. Vortrag vom 14. Jänner 1992. Wien, 1992. (separatum)

Národnostní rozmanitost a kulturní společenství. Kritéria stredoevropské identity. *Strední Evropa. Revue pro stredoevropskou kulturu a politiku* 8/24. Praha, 1992. 29-35.

Religionsfreiheit. In: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 8. Basel, 1992. 727-731.

Autonomie et démocratie de proximité; *Cultur*. In: *L'Europe centrale dans une „Confédération Européenne“*. Genève, 1993. 54f., 84ff.

Pluralität und Wiener moderne. In: Wien – Berlin. Deux sites de la modernité – Zwei Metropolen der Moderne (1900-1930). Hrg. von M. Godé – I. Haag – J. Le Rider. Cahiers d'Études Germaniques, No. 24. Montpellier, 1993. 233-251.

Europäische und „Wiener“ Moderne. Ein Beitrag zum Verständnis der Zeit Peter Roseggers. In: Peter Rosegger 1843-1918. Ausstellungskatalog der Steirischen Landesausstellung 1993. Graz, 1993. 55-64.

Anmerkungen zu einer mitteleuropäischen Identität. Oder: Ungarn als Partnerstaat der Donaumonarchie. Regional Contact. Journal for regional information and the exchange of experience and ideas in the field of European Regionalism 1991/2-1992/1-2. Copenhagen, 1993. 136-148.

Mozart und Wien zur Zeit Josephs II. In: Internationaler Musikwissenschaftlicher Kongreß zum Mozartjahr 1991 Baden-Wien. Bericht. Tutzing, Hans Schneider-Verlag, 1993. 21-31.

Übereinstimmung und Konflikt. Mitteleuropa – seit dem Zerfall der Habsburgermonarchie. In: Szomszédaink között Kelet-Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára. Szerkesztette: Glatz Ferenc. Budapest, 1993. 321-331.

Mesevilág és valóság. História, 1994. 5-6. sz. 39-42

Kritische Verantwortung. Realität und Analyse. In: Intellektuelle gegen den Kommunismus. Hrg. von W. Kraus und A. Kanfl. Wien, 1994. 13-26.

Mitteleuropäische Perspektiven – Überlegungen zu Ende des 20. Jahrhunderts. In: Zukunft beginnt im Kopf. Hrg. von C. W. Ernst und M. Jaroschka. Graz, 1994. 57-67.

L'Europe centrale et la „Dépluralisation“ des sociétés (1918-1945). Revue d'Europe Centrale 2. 1994. 141-153.

W. A. Mozart und die Pluralität der Habsburgermonarchie. In: Europa im Zeitalter Mozarts. Hrg. von M. Csáky und W. Pass. Wien-Köln-Weimar, 1995. 271-281.

Perspektiven der Forschungskoooperation. Europäische Rundschau, 23. 1995. 35-41.

Az együttműködés távlatai a kutatásban. Európai Szemle, 1995. 97-102.

Die Wiener Operette. Bemerkungen zu ihrem sozialen-kulturellen Kontext. In: Vom Neuwerden des Alten. Über den Botschaftscharakter des musikalischen Theaters. Hrg. von O. Kolleritsch. (= Studien zur Wertungsforschung 29.) Wien-Graz, 1995. 79-98.

Der soziale und kulturelle Kontext der Wiener Operette. In: Johann Strauß. Zwischen Kunstanspruch und Volksvergnügen. Hrg. von L. Finscher und A. Riehmüller. Darmstadt, 1995. 28-65.

Mobilität und Selbsthaftigkeit; Offene Gesellschaft versus Heimat. In: Sommerakademie Volkskultur 1994. Hrg. von W. Deutsch und M. Walcher. Wien, 1995. 10-18., 45-48.

Europa im Kleinen. Multiethnizität und Multikulturalität im alten Österreich. In: Die eine Welt und Europa. Hrg. von H. Schmidinger. Graz, 1995. 207-248.

A bécsi operett. In: Azok a szép napok. Tanulmányok a Monarchia irodalmairól. Szerkesztette: Fried István. Szeged, 1996. 71-81.

La pluralité autrichienne. Revue d'Allemagne et des Pays de langue allemande, 28. 1996. 2. sz. 1-6.

Laudatio Carl E. Schorske. In: Ehrenpromotion Prof. Carl E. Schorske. Graz, 1996. 9-18.

Történelem és emlékezet. Bécsi Napló, 1996. 17/3.

Die Vielfalt der Habsburgermonarchie und die nationale Frage. In: Nation, Ethnizität und Staat in Mitteleuropa. Hrg. von U. Altermatt. Wien-Köln-Weimar, 1996. 44-64.

Pluralität. Bemerkungen zum „dichten System“ der zentraleuropäischen Region. Neohelicon, 23. 1996. 9-30.

Entre féerie et réalité: l'opérette viennoise. In: Vienne – Budapest 1867-1918. Deux âges d'or, deux visions, un Empire. Ed. D. Hornig – E. Kiss. (= Editions Autrement, Collection Mémoires, No. 45) Paris, 1996. 231-245.

Geschichtlichkeit und Stilpluralität. Die sozialen und intellektuellen Voraussetzungen des Historismus. In: Der Traum vom Glück. Die Kunst des Historismus in Europa. Hrg. von Hermann Fillitz. Wien, 1996. 27-33.

Die Wiener Moderne. Ein Beitrag zu einer Theorie der Moderne in Zentraleuropa. In: Nach Kakanien. Annäherung an die Moderne. Hrg. von R. Haller. Wien-Köln-Weimar, 1996. 59-102.

Janus Pannonius. In: Lexikon für Theologie und Kirche, Bd. 5. Freiburg-Basel-Rom-Wien, 1996. 748.